

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Проблема творчого мислення для психології не є новою. Вона розглядалась в працях Дж. Гілфорда, Г.Ліндсея, П.Торренса, О.Н.Лука, А.М.Матюшкіна, Я.А.Пономарьова, О.В.Саутіної та ін. Але в останній час актуальним стає питання щодо ролі творчої складової в професійній успішності людини.

Метою нашої статі є визначення ролі творчого мислення в системі професійних цінностей психолога та визначення факторів розвитку творчого мислення в системі підготовки у вищій школі.

Аналіз літератури з проблеми мислення (В.М. Аганісьян, З.І.Калмикова, А.М.Матюшкін, І.Г. Пчелинцева, А.І.Савенков та ін.) свідчить, що за ступенем новизни отриманого в процесі розумової діяльності продукту по відношенню до знань суб'єкта виділяють продуктивне і репродуктивне мислення.

Репродуктивним називають, передусім, таке мислення, за допомогою якого людина легко вирішує завдання давно та добре їй знайомого типу або виду. Репродуктивне мислення логічне, рецептивне.

Людина пізнає щось нове головним чином або виключно за допомогою вже не репродуктивного, а, навпаки, продуктивного мислення. Аналогами продуктивного мислення є творче мислення, самостійне мислення, креативне мислення, евристичне мислення.

В.М.Аганісьян розрізняє поняття творчого і продуктивного мислення, вважаючи, що творче мислення є найвищим ступенем розвитку продуктивного мислення. Продуктивне мислення – це відкриття нових для суб'єкта зв'язків та закономірностей у процесі розв'язання проблемної ситуації, а творче – це відкриття принципово нового. У свою чергу, найвищим ступенем творчого мислення є евристичне мислення, оскільки воно пов'язано з відкриттям нових для суб'єкта зв'язків і закономірностей у процесі евристичного пошуку ідеї рішення проблемної задачі.

На думку Е.Б.Манузіної, продуктивне (творче, евристичне) мислення виникає в тому випадку, коли суб'єктом у результаті виникнення проблемної ситуації продукується нові для нього знання та розумові дії. Найважливішою складовою продуктивного творчого мислення є, з одного боку, інтуїтивно-практичні компоненти мислення, які не знаходять адекватного відображення у слові, з іншого, – усвідомлені, словесно-логічні компоненти мислення. Тобто, для творчого мислення характерні як інтуїтивність, так і рефлексія.

Багато уваги проблемі творчості приділяв у своїх дослідженнях О.Н.Лук (1976). Він визначив наступні суттєві творчі здібності (або здібності розуму):

1) зіркість у пошуках проблем, – уміння побачити у випадкових явищах можливість розгадати таємниці природи;

2) засіб кодування інформації нервовою системою, – коди можуть бути словесними, образними, цифровими та ін.;

3) здібність до згортання, – заміна декількох понять одним, більш абстрактним;

4) здібність до зціплення та переносу, – поєднання щойно сприйнятого з відомим, та застосування нових знань у незвичній ситуації;

5) бокове мислення, – розподілення уваги та мислення;

6) цільність сприйняття;

7) готовність пам'яті, – необхідна інформація згадується в потрібний момент;

8) зближення понять, – легкість асоціювання;

9) гнучкість мислення;

10) здібність до оціночних дій;

11) легкість генерування ідей;

12) вільність мовлення;

13) здібність до дороблення, – удосконалення виконаного.

Проведені О.В.Саутіною (1999р.) дослідження дещо доповняють попередні. Так, вони показали, що творче мислення характеризується наступним:

1) самостійним переносом знань та вмій у нову ситуацію;

2) баченням нових проблем у нових, стандартних умовах;

3) баченням структури об'єкта, що підлягає вивченню;

4) баченням нової функції знайомого об'єкта;

5) умінням створювати оригінальні способи розв'язання проблемної ситуації при відомих інших;

6) умінням комбінувати раніше відомі способи розв'язання проблеми в новий спосіб.

Творчий акт має наступну структуру:

1-й етап – накопичення знань та навичок, необхідних для чіткого формулювання думки;

2-й етап – концентрація зусиль та пошуки додаткової інформації з метою знайти шлях до рішення;

3-й етап – тимчасовий відхід від проблеми, переключення на інші заняття (інкубація);

4-й етап – інсайт;

5-й етап – перевірка правильності та необхідні уточнення.

Таким чином, творче мислення характеризується утворенням суб'єктивно нового продукту та новоутвореннями в самій пізнавальній діяльності.

Аналізуючи спеціальну літературу, присвячену дослідженням професійних якостей спеціалістів

різних галузей (Е.Ф.Зеєр, Є.А.Клімов, С.В.Кузнєцов, Н.І.Пов'якель та ін.), ми визначили, що мислення психолога повинно бути гнучким, нешаблонним, оскільки засіб розв'язання кожної окремої проблемної ситуації базується на врахуванні багатьох факторів.

Е.А.Клімов визначав, що нестандартні ситуації – це звична стихія соціуму... Тому професії типу „людина - людина”, до яких відноситься і професія психолога, вимагають творчого складу мислення, здібності ясно уявляти, моделювати варіанти можливих наслідків дій людей, їх конфліктів, протистоянь або, навпаки, з'єднань.

Тобто, творче мислення – важлива складова особистості успішного психолога.

В одному з наших попередніх досліджень [7] ми вже зробили спробу виявити рівень творчого мислення студентів – психологів. Наше дослідження показало, що у студентів-психологів третього року навчання творче мислення не досить розвинене.

З метою уточнення раніше одержаних даних, ми обрали для дослідження 30 студентів другого та 30 – третього років навчання, всього 60 студентів. Знову були застосовані методика „Словесні тріади” та „Тест креативності Торренса” (фігурний тест).

Як ми вже зазначали, дані методики були проведені в дослідженнях зі студентами другого та третього курсу Інституту психології. Після проведення дослідження на другому курсі, нами були

одержані наступні дані (див. табл. 1.).

Високий рівень розвитку творчого мислення на другому курсі не виявлено в жодного студента, рівень розвитку творчого мислення вище середнього мають 6 студентів, середній – 11 студентів, нижче середнього – 9 та 4 студенти другого курсу мають низький рівень розвитку творчого мислення.

Тобто, більшість студентів-психологів другого курсу мають середній (36,6%) та нижче середнього (30,0%) рівні розвитку творчого мислення.

На третьому курсі результат виявились дещо іншими (див. табл. 2).

Як і на другому курсі – високого рівня розвитку творчого мислення не виявлено, рівень розвитку вище середнього виявлено у 8 студентів, середній рівень розвитку творчого мислення притаманний 13 студентам, нижче середнього – у 6 студентів і низький – у 3 студентів-психологів третього курсу.

На третьому курсі все ще переважає середній рівень розвитку творчого мислення (43,3%), але рівень вище середнього вже у 26,6 % студентів, а не 20,0 %, як виявлено на попередньому курсі.

Таким чином, рівень розвитку студентів третього курсу дещо вищий у порівнянні із студентами другого курсу. Причиною цього можуть бути як особистісні якості студентів, так і творчий підхід викладачів до проведення лекційних та семінарських занять.

Таблиця 1

Рівень творчого мислення студентів-психологів другого курсу Інституту психології

№	Результати методики „Словесні тріади”		Результати тесту Торренса		Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	
1	4,2	В	11,7	Н	С
2	3,3	С	11,0	Н	НС
3	4,7	В	17,5	С	ВС
4	3,4	С	13,7	С	С
5	3,7	С	14,5	С	С
6	4,2	В	16,0	С	ВС
7	3,3	С	11,7	Н	НС
8	3,0	С	13,5	С	С
9	3,2	С	9,2	Н	НС
10	2,8	Н	7,5	Н	Н
11	3,5	С	11,0	Н	НС
12	3,8	С	14,5	С	С
13	2,7	Н	7,7	Н	Н
14	4,2	В	14,7	С	ВС
15	3,7	С	9,7	Н	НС
16	3,8	С	14,2	С	С
17	4,7	В	16,0	С	ВС
18	2,7	Н	11,7	Н	Н
19	3,4	С	12,0	С	С
20	3,2	С	9,2	Н	НС
21	3,0	С	12,0	С	С
22	4,2	В	17,5	С	ВС

2					
2	3,0	С	14,2	С	С
3					
2	3,2	С	11,0	Н	НС
4					
2	2,7	Н	13,5	С	НС
5					
2	3,2	С	9,7	Н	НС
6					
2	3,4	С	13,7	С	С
7					
2	5,0	В	22,5	С	ВС
8					
2	3,8	С	14,7	С	С
9					
3	1,0	Н	7,5	Н	Н
0					

Таблиця 2

Рівень творчого мислення студентів-психологів третього курсу Інституту психології

№	Результати методики „Словесні тріади”		Результати тесту Торренса		Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	
1	4,7	В	22,5	С	ВС
2	2,8	Н	13,5	С	НС
3	3,3	С	11,7	Н	НС
4	3,0	С	9,7	Н	НС
5	4,9	В	16,0	С	ВС
6	3,3	С	17,5	С	С
7	4,2	В	22,5	С	ВС
8	3,5	С	14,2	С	С
9	3,2	С	12,0	С	С
10	2,7	Н	11,7	Н	Н
11	3,4	С	13,5	С	С
12	3,8	С	14,2	С	С
13	3,7	С	11,7	Н	НС
14	4,8	В	17,5	С	ВС
15	3,0	С	14,7	С	С
16	3,2	С	12,0	С	С
17	4,7	В	14,2	С	ВС
18	3,3	С	13,5	С	С
19	4,2	В	16,0	С	ВС
20	4,5	В	22,5	С	ВС
21	2,7	Н	9,7	Н	Н
22	3,5	С	14,5	С	С
23	3,2	С	13,7	С	С
24	2,7	Н	12,0	С	НС
25	3,8	С	16,5	С	С
26	4,7	В	22,7	С	ВС
27	2,8	Н	9,2	Н	Н
28	3,2	С	17,5	С	С
29	2,7	Н	14,2	С	НС
30	4,2	В	9,7	Н	С

Одержані дані, так само як і в попередньому дослідженні [7] показали, що творче мислення не в усіх студентів-психологів знаходиться на достатньому рівні, а високий рівень розвитку творчого мислення поки що взагалі не виявлено у жодного студента. Це спонукало нас провести теоретичний аналіз відповідної літератури, з метою визначення факторів розвитку творчого мислення.

Проведений аналіз (В.М. Аганісьян, О.Н. Лук, Н.М. Пручкина, І.Г. Пчелинцева та ін.) показав, що на творчий процес негативно впливають два основних фактори:

1) особистісні: конформізм, невпевненість у собі, емоційна пригніченість, домінування мотивації уникнення невдач, сильні механізми особистісного захисту;

2) ситуативні: обмеженість у часі, стан підвищеної тривожності, бажання якнайшвидше знайти рішення, наявність фіксованої установки на конкретний спосіб розв'язання.

Також не можна формувати творче мислення на готових зразках.

Навпаки, успішному формуванню творчого мислення сприяють:

1) успішна комунікація викладача із студентами

ЛІТЕРАТУРА

1. Аганісьян В.М. Учебный диалог как психологический фактор развития эвристического мышления обучающихся – СПб., 1999.
2. Климов Е.А. Психология профессионала. – М., 1996.
3. Лук А.Н. Мышление и творчество. – М., 1976.
4. Сеутина Е.В. Формирование основ проблемного мышления у младших школьников. – Киров, 1999.
5. Пручкина Н.М. Педагогические условия

(персоніфіковане спілкування);

2) збагачення інформаційної сфери;

3) технологізація навчання;

4) компетентність викладачів у керуванні творчим ростом особистості з урахуванням природи її індивідуальності;

5) розвиток психічних процесів, регулюючих творчу діяльність, формування окремих мисленнєвих операцій;

6) використання евристичних прийомів: генерування ідей, гіпотез, фантазування;

7) незалежність суджень, критичність, застосування оціночних дій;

8) погляд на будь-який предмет чи явище з незвичних сторін;

9) спроба встановити змістовний зв'язок між даним об'єктом та будь-яким іншим;

10) записування ключової ідеї, образу.

Застосовуючи вищевказані прийоми формування творчих здібностей, викладачі, на нашу думку, сприятимуть розвитку такої необхідної складової професійного мислення психолога, як творчість.

В подальшому ми плануємо розробити завдання, що будуть сприяти розвитку творчого мислення студентів ВНЗ.

формирования творческого мышления учащихся. – Магнитогорск, 1999.

6. Пчелинцева И.Г. Способы взаимодействия интеллектуальных и практических умений в процессе развития творческого мышления учащихся. – Тобольск, 2000.

7. Цибух Л.М. Особенности уровня развития творческого мышления студентов-психологов // Наука і освіта – 2005 – №5-6. – С. 151 – 153.

Подано до редакції 27.03.07

РЕЗЮМЕ

В статті розкриваються характеристики творчого мислення, його місце в структурі професійних якостей психолога. Определяются

особенности развития и уровень творческого мышления студентов – психологов.

SUMMARY

This article discloses some features of creative thinking, its place in the structure of professional qualities of psychologist. The author specifies some peculiarities of

development and the level of creative thinking of students-psychologists.